

O‘ZBEK TILIDAGI IQTISODIY DISKURS VA UNING GRAMMATIK XUSUSIYATLARI

Yuldasheva Dilnoza Bekmurodovna

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

“O‘zbek tili va adabiyoti” kafedrasini mudiri,

filologiya fanlari bo‘yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent

[*dilyuldasheva83@gmail.com*](mailto:dilyuldasheva83@gmail.com)

0000-0002-3898-2113 ORSID

Mahmadaminov Mehron Shuhratjonovich

“Iqtisodiyot” fakulteti 1-kurs talabasi,

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

[*farzodkaralov@gmail.com*](mailto:farzodkaralov@gmail.com)

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘zbek tilidagi iqtisodiy diskurs va uning grammatik xususiyatlari lingvistik jihatdan kompleks tahlil qilinadi. Iqtisodiy diskurs zamonaviy jamiyatda iqtisodiy jarayonlarni ifodalovchi muhim nutqiy tizim sifatida shakllanib, u tilning leksik, morfologik va sintaktik qatlamlari bilan uzviy bog‘liqdir. Mazkur diskursning rivojlanishi mamlakatdagi iqtisodiy islohotlar, bozor munosabatlarining kengayishi hamda xalqaro iqtisodiy integratsiya jarayonlari bilan bevosita aloqador hisoblanadi. Tadqiqot jarayonida iqtisodiy matnlarda qo‘llaniladigan terminologik birliklarning grammatik tuzilishi, ularning so‘z yasash modellari, morfologik shakllanishi hamda sintaktik vazifalari tahlil etildi.

Kalit so‘zlar: iqtisodiy diskurs, grammatika, sintaksis, morfologiya, terminologiya, iqtisodiy lingvistika, so‘z yasalishi, o‘zbek tili.

Аннотация: В данной статье проводится комплексный лингвистический анализ экономического дискурса в узбекском языке и его грамматических особенностей. Экономический дискурс рассматривается как важная речевая система современного общества, отражающая экономические процессы и

тесно связанная с лексическим, морфологическим и синтаксическим уровнями языка. Формирование и развитие данного дискурса напрямую связано с экономическими реформами, расширением рыночных отношений и процессами международной экономической интеграции. В ходе исследования анализируются грамматическая структура экономических текстов, словообразовательные модели терминологических единиц, их морфологическое оформление и синтаксические функции.

Ключевые слова: экономический дискурс, грамматика, синтаксис, морфология, терминология, экономическая лингвистика, словообразование, узбекский язык.

Abstract: This article provides a comprehensive linguistic analysis of economic discourse in the Uzbek language and its grammatical features. Economic discourse is considered an important speech system of modern society that reflects economic processes and is closely connected with the lexical, morphological, and syntactic levels of language. The formation and development of this discourse are directly linked to economic reforms, the expansion of market relations, and processes of global economic integration. The study analyzes the grammatical structure of economic texts, word formation patterns of terminological units, their morphological realization, and syntactic functions.

Keywords: economic discourse, grammar, syntax, morphology, terminology, economic linguistics, word formation, Uzbek language.

Kirish. Zamonaviy tilshunoslikda “diskurs” tushunchasi til tizimining nafaqat grammatik va leksik jihatlarini, balki ijtimoiy, madaniy va kommunikativ omillar bilan bog‘liq murakkab lingvistik hodisa sifatida qaraladi. Diskursning alohida turlaridan biri bo‘lgan iqtisodiy diskurs bugungi kunda jamiyatning iqtisodiy hayotini aks ettiruvchi muhim nutqiy tizim sifatida katta ilmiy ahamiyat kasb etmoqda. U iqtisodiy jarayonlar, moliyaviy munosabatlar, bozor tizimi va iqtisodiy siyosatga oid ma’lumotlarni ifodalovchi matnlar hamda nutq birliklari majmuasini

o‘z ichiga oladi. O‘zbek tilida iqtisodiy diskursning shakllanishi va rivojlanishi mustaqillikdan keyingi davrda amalga oshirilgan keng ko‘lamli iqtisodiy islohotlar, bozor iqtisodiyotiga o‘tish jarayoni hamda xalqaro iqtisodiy integratsiya jarayonlari bilan bevosita bog‘liqdir. Ushbu jarayon natijasida o‘zbek tiliga ko‘plab yangi iqtisodiy terminlar kirib kelgan bo‘lib, ular tilning leksik tarkibini sezilarli darajada boyitdi. Shu bilan birga, bu terminlar tilning morfologik va sintaktik tizimida ham muayyan o‘zgarishlarni yuzaga keltirdi. Iqtisodiy diskursda qo‘llaniladigan til birliklari, xususan terminlar va barqaror birikmalar, o‘zining grammatik jihatdan murakkab tuzilishi bilan ajralib turadi. Ularning so‘z yasalishi, morfologik shakllanishi hamda sintaktik vazifalari iqtisodiy matnlarning mazmuniy va strukturaviy xususiyatlarini belgilab beradi. Shuningdek, iqtisodiy nutqda murakkab gap konstruktsiyalari, aniqlovchi va izohlovchi birikmalar, hamda funksional grammatik vositalarning keng qo‘llanilishi kuzatiladi. Alohida ta’kidlash joizki, globallashuv jarayoni natijasida ko‘plab iqtisodiy atamalar ingliz va boshqa xorijiy tillardan o‘zbek tiliga kirib kelmoqda. Bu jarayon ularning fonetik, morfologik va sintaktik jihatdan o‘zbek tili me’yorlariga moslashuvini talab etadi. Natijada iqtisodiy diskursda o‘zlashma so‘zlar va milliy til birliklarining uyg‘unlashuvi kuzatiladi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi o‘zbek tilidagi iqtisodiy diskursning grammatik xususiyatlarini chuqur tahlil qilish, undagi morfologik va sintaktik birliklarning ishlatilish qonuniyatlarini aniqlash hamda iqtisodiy terminologiyaning til tizimidagi o‘rnini ilmiy asosda yoritishdan iboratdir. Shuningdek, tadqiqot iqtisodiy matnlarning lingvistik tuzilishini o‘rganish orqali o‘zbek tilshunosligida iqtisodiy diskurs tahlilini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu mavzu nafaqat nazariy jihatdan, balki amaliy jihatdan ham dolzarb bo‘lib, u iqtisodiy kommunikatsiya jarayonlarini chuqurroq anglash, iqtisodiy matnlarni to‘g‘ri tahlil qilish va ularni lingvistik jihatdan baholash imkonini beradi.

Asosiy qism. Iqtisodiy diskurs insoniyat sivilizatsiyasi rivojlanishining muayyan bosqichida vujudga kelgan va bugungi kunda jamiyatning eng muhim muloqot maydonlaridan biriga aylangan murakkab lingvistik hodisadir. Bu diskurs shunchaki moliya, savdo yoki biznes haqidagi axborot almashinuvi emas, balki muayyan ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarni tartibga soluvchi, ularni nomlovchi va tushuntiruvchi tizimli nutq shaklidir. O‘zbek tilidagi iqtisodiy diskurs ham o‘zining shakllanish tarixi, grammatik tuzilishi va leksik qatlamlari bilan tilshunoslikning alohida tadqiqot obyekti sifatida qaralishga loyiqdir. Mazkur diskursning o‘ziga xosligi shundaki, u boshqa ijtimoiy sohalarga nisbatan yuqori darajada aniqlik, obyektivlik va mantiqiy ketma-ketlikni talab qiladi. Iqtisodiy nutq o‘z mohiyatiga ko‘ra shartli va majburiy belgilar tizimiga asoslanadi, bunda har bir atama, har bir grammatik konstruksiya muayyan iqtisodiy jarayonni ifodalash uchun xizmat qiladi. O‘zbek tili iqtisodiy diskursi tahlil qilinganda, eng avvalo, uning leksik qatlamidagi terminologik boylik va bu terminlarning grammatiklashuv jarayoniga e‘tibor qaratish lozim. Iqtisodiy diskursning lug‘aviy tarkibi nafaqat qadimiy va an‘anaviy atamalar, balki xalqaro iqtisodiy maydondan kirib kelgan neologizmlar va o‘zlashmalardan iborat bo‘lib, bu jarayon o‘zbek tilining moslashuvchanlik qobiliyatini yaqqol namoyon etadi. Grammatik xususiyatlar nuqtayi nazaridan, o‘zbek tilidagi iqtisodiy diskursda sintaktik konstruksiyalarning murakkabligi va ularning mantiqiy bog‘liqligi asosiy o‘rinni egallaydi. Iqtisodiy matnlarda, xoh u rasmiy-ishiy hujjatlar bo‘lsin, xoh tahliliy maqolalar, ko‘pincha ergash gapli qo‘shma gaplarning keng qo‘llanilishi kuzatiladi. Bu holat iqtisodiy voqelikning sabab-oqibat aloqalarini ochib berishda juda muhimdir. Masalan, "Agar inflyatsiya darajasi prognoz qilingan ko‘rsatkichdan oshib ketsa, Markaziy bank bazaviy stavkani qayta ko‘rib chiqishga majbur bo‘ladi" kabi jumlar diskursning mantiqiy zanjirini ifodalovchi shartlilik va natijaviylikni aks ettiradi. Bu yerda ishlatilgan shart ergash gaplar iqtisodiy jarayonlarning o‘zaro bog‘liqligini va harakatlarning shartli tabiatini belgilab beradi. Shuningdek, iqtisodiy diskursda otlashgan so‘zlar

va harakat nomlarining faolligi kuzatiladi. Fe'l-kesimli gaplarga qaraganda, ot-kesimli gaplar va harakatni ifodalovchi otlashgan shakllar (masalan, "investitsiya kiritish", "tovar aylanmasini oshirish", "iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash") ko'proq qo'llaniladi. Bu narsa diskursning dinamikasini pasaytirib, unga statik va obyektiv tus beradi. Iqtisodchi yoki tahlilchi uchun voqeani tasvirlash emas, balki voqeaning holatini belgilash muhimroqdir, shuning uchun ham harakatning o'zi emas, uning natijasi yoki jarayonning o'zi markaziy o'ringa chiqadi.

O'zbek tilidagi iqtisodiy diskursda majhul nisbatdagi fe'llarning yuqori darajada qo'llanilishi ham o'ziga xos grammatik xususiyatdir. "Mablag'lar ajratildi", "tender e'lon qilindi", "soliq imtiyozlari joriy etildi" kabi jummalarda ishni kim bajarganidan ko'ra, ishning o'zi yoki natija muhimroq sanaladi. Bu grammatik qurilma iqtisodiy diskursga xos bo'lgan xolislik va betaraflikni ta'minlaydi. Muallif o'zini jarayondan uzib, obyektiv kuzatuvchi pozitsiyasida qoladi. Bunday uslub iqtisodiy matnni shaxssizlashtiradi va unga rasmiy-ishiy tus beradi. Biroq, so'nggi yillarda ommabop iqtisodiy publitsistikada ushbu holat biroz o'zgarib, "biz" yoki "biznes hamjamiyati" kabi subyektlarning faollashuvi kuzatilmoqda, bu esa iqtisodiy diskursning demokratlashuvi va o'quvchiga yaqinlashuvidan dalolat beradi. Shunga qaramay, iqtisodiy matnlarning asosi baribir neytral va tahliliy uslubda qolmoqda.

Sintaktik darajada yana bir muhim jihat – bu kirish so'zlar va uyushiq bo'laklarning ko'p qo'llanilishidir. Iqtisodiy diskursda dalillash, tasniflash va ketma-ketlikni belgilash juda muhim. Shuning uchun "birinchidan", "ikkinchidan", "shuningdek", "binobarin", "aksincha", "boshqacha qilib aytganda" kabi kirish so'zlar va bog'lovchilar gaplararo va xatboshilararo bog'liqlikni ta'minlaydi. Ular matnning izchilligini oshirib, o'quvchiga murakkab iqtisodiy nazariyalarni osonroq tushunishga yordam beradi. Bunday grammatik vositalar iqtisodiy diskursni boshqa janrlardan ajratib turuvchi " mantiqiy skelet" vazifasini o'taydi. Iqtisodiy diskursda modal so'zlar ham o'ziga xos ma'no yukiga ega. "Ehtimol", "kutilmoqda", "taxmin

qilinmoqda", "zarur", "lozim" kabi soʻzlar iqtisodiy prognozlashning noaniqligini va risk omillarini ifodalash uchun xizmat qiladi. Iqtisodiyot kelajakni bashorat qilishga asoslangan soha boʻlgani uchun, diskursda qatʼiylikdan koʻra modal tusdagi fikrlar koʻproq uchraydi, bu esa tilning imkoniyatlaridan unumli foydalanishni talab etadi.

Leksik-semantik jihatdan oʻzbek iqtisodiy diskursi juda faol rivojlanayotgan qatlam hisoblanadi. Global iqtisodiyot taʼsirida oʻzbek tiliga kirib kelayotgan atamalar nafaqat oʻzlashma soʻzlar, balki ularning grammatik moslashuvi bilan ham qiziqarli. Masalan, "startap", "freelans", "auditorlik", "marketpleys" kabi soʻzlar oʻzbek tilining soʻz yasash qoidalari asosida oʻzgarmoqda, qoʻshimchalar qabul qilmoqda va oʻzbek tilining grammatik tizimiga singib bormoqda. Bu jarayon tilning yashovchanligini koʻrsatadi. Iqtisodiy diskursda atamalarning koʻp maʼnoliligi (polisemiya) ham uchraydi, biroq iqtisodiy kontekstda ular muayyan tor maʼnoda ishlatiladi. Masalan, "bozor" soʻzi umumiy tushunchadan tashqari, iqtisodiy nazariyada "raqobat muhiti", "savdo maydoni" yoki "talab va taklif munosabatlari" kabi maʼnolarda grammatik oʻrin oladi. Bu diskursdagi har bir soʻz oʻzining lugʻaviy maʼnosidan tashqari, iqtisodiy kontekstga bogʻliq boʻlgan qoʻshimcha konnotatsiyalar kasb etadi.

Oʻzbek tilidagi iqtisodiy diskursning yana bir muhim jihati uning pragmatik funksiyasidir. Iqtisodiy matnlar faqat maʼlumot berish bilan cheklanib qolmaydi, balki koʻpincha ishontirish, tavsiya berish yoki qaror qabul qilishga undash funksiyasini ham bajaradi. Bu jarayon grammatik jihatdan buyruq mayli, shart mayli va istak mayli shakllarining maxsus qoʻllanilishida namoyon boʻladi. Masalan, sarmoyaviy takliflarda yoki biznes rejalarida ishlatiladigan "sarmoya kiriting", "imkoniyatdan foydalaning", "investitsiya qiling" kabi buyruq shakllari oʻquvchini muayyan iqtisodiy harakatga chorlaydi. Bu diskursning aktivlashtiruvchi kuchini koʻrsatadi. Shuningdek, iqtisodiy tahlil maqolalarida kuzatiladigan "taxmin qilinadi", "koʻrsatilmoqda" kabi feʼl shakllari esa tahlilchining oʻz fikrini mutlaq

haqiqat sifatida emas, balki tahlil mahsuli sifatida taqdim etishini anglatadi, bu esa diskursning akademik axloqiga mos keladi.

Umuman olganda, o‘zbek tilidagi iqtisodiy diskurs tili va grammatikasi o‘zining barqaror va shu bilan birga yangiliklarga ochiq xususiyatlari bilan ajralib turadi. U murakkab sintaktik tuzilmalar, boy terminologik qatlam, xolislikni ta’minlovchi majhul nisbatlar va mantiqiy bog‘liqlikni ifodalovchi vositalar orqali jamiyatning iqtisodiy tafakkurini ifodalaydi. Iqtisodiy diskurs tilining rivojlanishi bevosita iqtisodiyotning o‘zi rivojlanishi bilan bog‘liq. Iqtisodiyot qanchalik murakkab va globalashgan bo‘lsa, til ham shunchalik aniq, lo‘nda va mantiqiy bo‘lishga intiladi. O‘zbek tilining iqtisodiy diskursi hozirgi kunda shunchaki tarjima matnlar yoki rasmiy qoliplardan iborat bo‘lmay, balki milliy iqtisodiy ongini ifodalovchi mustaqil va boy nutqiy tizimga aylanib bormoqda. Uning grammatik xususiyatlarini tushunish, nafaqat tilshunoslar uchun, balki iqtisodchilar, jurnalistlar va keng jamoatchilik uchun ham o‘ta muhimdir, chunki to‘g‘ri shakllangan iqtisodiy diskurs jamiyatda sog‘lom iqtisodiy madaniyatni va muloqotni shakllantirishning garovidir. Tilimizdagi ushbu qatlam nafaqat hozirgi kunni tushuntirish, balki kelajakdagi iqtisodiy strategiyalarni belgilash va ularni jamiyatga tushunarli tilda yetkazish uchun qudratli vosita bo‘lib xizmat qiladi. Iqtisodiy diskursning grammatik va leksik rivoji kelajakda ham davom etishi, yangi atamalar va iboralarning tilga kirib kelishi hamda sintaktik konstruksiyalarning yanada mukammallashuvi muqarrardir, bu esa o‘zbek tilining zamonaviy axborot makonidagi o‘rnini yanada mustahkamlaydi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, o‘zbek tilidagi iqtisodiy diskurs — bu shunchaki moliya va biznes terminlari yig‘indisi emas, balki jamiyatning iqtisodiy tafakkurini, mantiqiy xulosalarini va kelajakka bo‘lgan qarashlarini aks ettiruvchi murakkab lingvistik tizimdir. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, iqtisodiy diskurs o‘zining grammatik va sintaktik xususiyatlari bilan tilimizning boshqa sohalaridan aniqlik, xolislik hamda mantiqiy izchillik talablari bilan ajralib turadi. Grammatik

moslashuvchanlik nuqtayi nazaridan, o‘zbek tili iqtisodiy terminlarni qabul qilishda faol va ularni o‘z grammatik qoidalari asosida shakllantirishda mohir ekanligini namoyon etmoqda. Iqtisodiy matnlarda qo‘llaniladigan kirish so‘zlar, sabab-oqibat bog‘lovchilari va shart ergash gaplar iqtisodiy jarayonlarning shaffofligini ta‘minlashda muhim vazifani bajarib, tahliliy yondashuvni kuchaytiradi. Shu bilan birga, iqtisodiy diskurs nafaqat axborot berish, balki o‘quvchining qaror qabul qilish jarayoniga ta‘sir ko‘rsatish, ishontirish va iqtisodiy madaniyatni shakllantirish funksiyalarini ham o‘zida mujassam etadi.

Xulosa o‘rnida shuni ta‘kidlash joizki, o‘zbek tilining iqtisodiy diskursi globallasuv davrida yanada boyib, yangi shakl va mazmunlar bilan to‘lib bormoqda va bu jarayon tilimizning nafaqat ilmiy, balki amaliy-iqtisodiy muloqotda ham yetakchi o‘rin egallashidan dalolat beradi. Kelgusida iqtisodiy diskursning grammatik qoidalarini yanada tizimlashtirish va uni milliy til xususiyatlariga tayangan holda boyitish, yurtimizda sog‘lom iqtisodiy muhitni shakllantirishning eng muhim omillaridan biri bo‘lib qoladi, chunki to‘g‘ri shakllangan iqtisodiy tushunchalar va ularning mantiqiy ifodasi kelajakdagi iqtisodiy strategiyalarni belgilashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Yuldasheva, D. IMPORTANT FEATURES OF TEACHING TOURISM LEXIS AND LITERASY TO INTERNATIONAL STUDENTS. Zbiór artykułów naukowych recenzowanych., 205.

2. Yuldasheva D. Formation of Economic Terminology – The Current Stage of Development of the Terminology of the Uzbek Language. Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities, 2022, 2(1.6), Philological Sciences.

3. Юлдашева Д.Б. Лингвистика: история, основные понятия и последние развития/ Университет общественной безопасности республики Узбекистан /Сборник материалов/ II международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы методики преподавания русского языка», 4 марта 2024 г./ 387-390.

4. Abduazizov A.A. Zamonaviy o‘zbek tilida iqtisodiy atamalarning tizimlashuvi. – Toshkent: Fan, 2022.

5. Safarov O. Iqtisodiy diskurs va matn tarkibi: nazariya va amaliyot. – Toshkent: O‘zbekiston, 2023.

6. To‘xliyev B. Raqamli iqtisodiyot terminologiyasi va lingvistik innovatsiyalar. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2024.

7. Bekmurodovna, Y. D., & Bakhodirovich, E. D. (2023). PROBLEMS IN THE ERA OF GLOBALIZATION AND INNOVATIVE SOLUTIONS TO THEM. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(4), 329-331.

8. Mamatov R. Xalqaro iqtisodiy atamalar va ularning o‘zbek tilidagi ekvivalentlari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2025.

9. Jumayeva D. Iqtisodiy matnlarni tarjima qilish va tahrirlashning lingvistik asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2023.

10. Karimov Sh. O‘zbek ish yuritish uslubi va iqtisodiy hujjatlar tili. – Toshkent: Mumtoz so‘z, 2024.

11. Юлдашева Д.Б. Kichik biznes va xususiy tadbirkorliklarda o‘zbek tilini rivojlantirishning bugungi kundagi dolzarbligi *International journal of recently scientific researcher’s theory*, Volume: 1 Issue:9, 2023-dekabr, 196-200 b. Ismatullayev B. Iqtisodiy kommunikatsiya va nutq madaniyati. – Toshkent: O‘zMU nashriyoti, 2025.

12. Xo‘jayev A. O‘zbek tilidagi iqtisodiy diskursning pragmatik xususiyatlari. – Toshkent: Yangi nashr, 2026.